

Aldaketa

HAMASEI

www.aldaketa16.info

Politika, ekonomia, kultura eta gizarte-astekaria 2007ko apirilaren 30a 186. zk. Eriskal Herria 3€

Gernika 1937

...eta eguna gau bilakatu zen

GOXOENAK

inportantea izango da

Abraham Olano
"Indarraz gain, GPSarekin
ondo moldatzea oso
inportantea izango da"

Biek, Josefina Odriozola eta Luis Iriondok, hamalauna urte zituzten Gernika bonbardatu zutenean. Apirilaren 26 hartatik urteak igaro badira ere, 70, oso gogoan dute batek zein besteak egun hura. Ez dute berehalakoan ahantziko. Inoiz

EZPALA ezpala@aldaketa16.info

ARGAZKIAK: Gernikako Bonbardeaketari buruzko Dokumentazio Zentrua. Bakearen Museoa Fundazioa

Egun garbia argitu zuen. Azoka eguna zen. Nahiz eta gerra izan eta genero gutxiago egon, ez zen jende faltarik. Batailoiez gain Gipuzkoatik, batik bat,

ihesian joandako herritarrek ere bizi ziren Gernikan. "Aita eibartarra zenez, hango izeba eta lehengusuak etxean hartu genituen" dio Luis Iriondok.

Bonbardaketak ez zuen Luis etxean harrapatu Banco Bilbaoko bulegoan baizik. "Ni herriko institutura joaten nintzen baina gerra hasi zenean irakasle ia guztiak fran-

kisten esku erori ziren herri eta hirietan harrapatu zituztenez, klaseak bertan behera geratu ziren. Beraz, nire amak Banco Bilbaoko sukurtsaleko zuzendariarekin hitz egin eta enkarguak egiteko... hartu ninduten".

Ohi bezala, bankura joan zen Luis. Gernika inguruko mendi ton-torretan hegazkinak azaltzen zire-

nean soldaduek banderak astindu orduko pertsona batek kanpaiak jotzen zituen jendea aterpetara joan zedin.

Gernikarrak kanpai hotsak entzun zituenean banketxeko langile bati, "goizeko ordu hauetan zergatik jotzen dituzte kanpaiak?" galdetu orduko, "hori alarma da" esan zion, eta aterpetzera joan ziren. "Harritu ninduen nahiko denbora baitzen ez genuela herrian bonbardaketarik izan".

Luisekin batera zegoen gizona ikaratu eta Pasillekuen zeuden babesleku moduko batera joan ziren. Segituan bete zen jendea.

"Ni ere barruraino sartu nintzen. Jendetza bildu ginen; leku gutxi eta haizea ere beste hainbeste. Ezin zen behar bezala arnas hartu. Ikaratu egin nintzen. 'Gure gainean bonba bat erortzen bada ez gara bizirik aterako' pentsatu nuen nire artean".

Bonbardaketa hasi eta hama-bost bat minuturen bueltan, hegazkinak ospa egin zutenez, irten egin zen Luis eterpetik. "Baina segituan itzuli zinen hegazkinak" gogoratzten du. "Aurreko aldian hain gaizki pasa nuen, jende guztia sartu arte itxaron eta aterpearen atarian geratu nintzen. Halako batean gudari bat azaldu zen eta 'honek zen-

Herritik ihesean gindoazela, Kosnoaga menditik, guk Haize-errota deitzen diogu, Gernika erretzen ikusi genuen

bat iraungo du?" galdetu nion. Ez dakit zer erantzun zidan baina bonbardaketa oso luzea egin zitzaidan; hiru bat ordu inguru iraun zituen".

Triskantza

Bonba zarata amaitu zenean errealtate gordinarekin topo egin zuten bizirik irten ziren herritarrek. "Nik etxe bakan batzuk apurtuta egongo zirela uste nuen baina herri guztia txikituta eta lainotua zegoen. Suaren kea zen".

Bonbardaketaren ondorioz Luisek lagun bat edo beste galdu zituen: "gogoan dut, bezperan, batekin, Cipriano Arrienekin egon nintzela...".

Gernika su-garren gatibu zenez, ahalik eta arinen herritik irtetea deliberratu zuen. "Eloi Perez lagunarekin topo egin eta mendi aldera egin genuen beste hainbatek bezala. Gernikan, orduan, milaka gutxi batzuk bizi ginenez 'ikusi al duzu nire ama?', 'Eta aita?'. Gure senitartekoez galdetzen hasi ginen bateri eta besteari. Herritik ihesean gindoazela, Kosnoaga menditik, guk Haize-errota deitzen diogu, Gernika erretzen ikusi genuen".

Bonbardaketatik orduak igaro ahala eguna are belztu zen, gaua egiteraino. Bi lagunek 'zer egingo dugu?' galdetu orduko Lumora joatea erabaki zuten; inork lo egiteko lekuren bat emango zien esperantzaz.

"Heldu orduko etxe batean atea zabalik eta argia ikusi genuen. Etxearen jabeak, 'Elbira, altzari-dendakoaren semea zara' esan zidan. Nik, baietz erantzun nion. Esne apur bat luzatu ziguten, baita zaku batzuk lasto gainean, animalien ondoan, lo egiteko ere. Hain nengoen nekatuta segituan lo hartu nuela.

Une hartan bertan argazkilari bat han balego, argazki ederra aterako zuen; gu biok besarkatzen eta atzean, gau ilunean, suak Gernika argizatzen

Ez dakit zer ordutan, gau-erdian, zer edo zer esnatu egin ninduen. Norbait nire izena errepikatzen ari zen. Atarira jo eta nire ama ikusi nuen. Bateri eta besteari galdetuz jakin zuen han nintzela. Inoiz emaniko besarkada handiena eman nion. Dударik gabe gainera. Une

hartan bertan argazkilari bat han balego, argazki ederra aterako zuen; gu biok besarkatzen eta atzean, gau ilunean, suak Gernika argizatzen".

Ama-semeak ezin izan zuten etxera itzuli, bombardaketaren ondorioz San Roke kalean zuten etxea

Ludger Mees Historialaria

"Oso bizirik mantendu behar dugu Gernikan gertatu zena"

Nahiz eta Alemanian jaio (Essen, 1957), urteak daramatza Euskal Herrian. Euskaldun-alemaniarra, Euskal Herriko Unibertsitatean (EHU) Historia Garaikideko irakaslea izateaz gain, Euskara errektoreordea da. "Paperez inguratuta nago" esanaz hartu gaitu Leioako campuseko bulegoan.

Urte batzuk igaro dira Euskal Herria lehen aldiz etorri zinenetik.

Bai, ondo gogoan dut. Oker ez bana-
go 1973an izan zen. Franco bizi zen eta lau anai-arrebok, ni zaharrena, gurasoekin uda pasatzera Gernikara etorri ginen. Nire aita Alemanian espainiar etorkinekin lan egiten zuen, eta Ramon Alberdi izeneko apaiz bizkaitar baten laguna zen. Berak animatuta etorri ginen Euskal Herria. Ordura arte Belgikara joaten ginen oporretara eta anai-arrebok nahiko aspertuta gaudenez presio egiten genien gurasoei beste lekuren batera joateko.

Eta uda hartan, Gernikan azaldu zineten. Ramon Alberdik, Gernikan egongo ez zireen lagun batzuen etxea alokatu eta bertan hartu genuen ostatu. Horrez gain, aitaren lagun apaizak, kontaktu batzuk egin zituen gernikar batzuekin gurekin harremanetan jartzeko.

Hamasei urte izan arren kontziente nintzen 1937an Gernikan zer gertatu zen. Ziurrenik, gainera, atzeritar bakarrak izango ginen herria. Hasiaren "nola hartuko ote gaituzte?" pentsatu nuen. Urte batzuk lehenago gertaerakoaren berri nekiala eta ez nintzela zurriz aritzen batzuk eta nire gain hartzen nuela "erantzukizun kolektiboa", eta frankismoa gaitzesen mela jendeak ikusi orduko, segimian ireki zizkidaten ateak. Lagun handiak, egun ere mantentzen ditudanak, egin nituen.

Beraz, uda berezia izan zen oso.

Bai, erabat. Urtebete lehenago Santanderren igaro genituen oporrak baina han ez genien ia inor ezagutu. Baina

Gernikako lehen uda, hurrengo urtean errepikatu baikeenuen, oso izan zen berezia.

Gogoan dut bigarren urteko anekdota bai atzo gertatu izan balitz bezala. Abuztuan, herriko festetan, kontzertu bat antolatu zuten plazan. Halako batean pertsona bat gitarra batekin euskaraz kantatzen hasi zen. Baita jendea txaloka ere. Ikurrinak ere aineratu zituzten. Handik lasterrera Guardia Zibila azaldu zen kolpeka, ke-poteak botatzen, jendea sakabanatu eta panikoa sortzen. Nik ez nuen ezer ere ulertzen.

Nire aita kazetaria zen eta jakin-mina zuenez Guardia Zibilak herria hartu zutenean, kalera jaitsi zen. Ama, ordea,

apurtuta baitzegoen. "Ia Gernika guztia bezala. Zutik iraun zuten bakarrak fabrikak izan ziren. Eta harriak da, helburu militarra izan behar zuten lantegiak, bat baino gehiagotan arma eta bonbak egiten baitziren, zutik geratu ziren. Bitxia ezta?"

Senitartekoak bizirik

Luis eta bere ama, 'etxerako' bidean, gainontzeko lau anai-arrebekin elkartu eta lagun ertzain bati esker Bilbora heltzea lortu zuten. "Gernikan, amak, bere izen bereko, El-bira, altzari-denda izan zuenez,

seme-alabokin beldurrak jota, etxean. Aita Guardia Zibilengana joan eta batekin hitz egiten hasi zen. Halako batean Guardia Zibila eta aita pisuan azaldu ziren. Gizon hura, polizia egin aurretik Alemanian lanean aritua zenez, alemanez zekien eta aitak elkarrizketatu egin zuen. Konturatu ginen egoera sozialaz ezer gutxi zekiela eta aginduak betetzen zituela soilik: berarentzat kalean protesta egiten zuten guztiak arerioak ziren.

Alemanian unibertsitateko ikasketak amaitzean, berriz ere itzuli zinen Euskal Herrira.

Nik gaztelania Gernikako kaleetan ikasi nuen. Ordurako latina ikasten aritua nintzen eta frantsesez ere moldatzen nintzen. Beraz, nire kabuz ikasi nuen. Euskarazko lehen hitzak ere Gernikan ikasi nituen noski. Adibidez, Mikel Laboaren "Gernika" kantaren letra itzultzeko eskatu nien lagunei. Arazo txiki batzuk izan zituzten, kanta euskara batuan idatzia baitzegoen eta beraiek bizkaitarrez hitz egiten baitzuten.

Han piztu zitzaidan Euskal Herriaren inguruan ikertzeko grina, abertzaletasuna... Historia ikasten hasi orduko, Europako nazionalismoen inguruan interes handia zuen katedradun batekin topo egin eta Euskal Herriko kasuan espezializatzeak animatu ninduen.

Alemaniarrek bonbardatu zuten Gernika. Nola definituko zenuke Condor Legoa?

Alemania eiertzitoaren eliteko talde bat, ekintza berezi eta apartekoak egiteko sortua. Bertako partaideak trebakuntza handikoak ziren. Condor Legioan ez zen edozein sartzen. Alemaniako eiertzitoak orduan oso makineria modernoa zuen eta Gerra Zibila saio-banku bezala erabili zuten, bai estrategia garatzeko, bai teknologia probatzeko...

gertatu zen eta Gernikan gertatutakoa gure gain hartzen dugula aiportzea eta nolabait, erantzukizun kolektiboa daukagula, zentzu horretan gaundituzat emango nuke.

Baina, beste zentzu batean, hau da, oroimen hori bizirik mantendu behar dugula eta batez ere, belaunaldi berriei begira, behin eta berriz, gertaturikoa gogorarazi behar dugula, zentzu horretan, ezin dugu inoiz gaunditu. Oso bizirik mantendu behar dugu Gernikan gertatu zena. Ezin dugu ahanzi.

Durango, Gernika, Hiroshima, Nagasaki... Baina hain ezaguna ez den Dresde-k (Alemania) ere berea pairatu zuen.

Bigarren Mundu Gerra amaieran izan zen bonbardaketa, biktima kopuruari dagokionean oso handia eta krudela izan zen: 35-40.000 hildako eragin zituela esaten da. Jakina da ingelesek

Ez da ahaztu behar Gernika bonbardatu eta bi urtetara Bigarren Mundu Gerra hasi zela.

Alemaniarrentzat Gernika bonbardaketa galneko kendu ezneko zama al da?

Alde batek, uste dut, behin ere gaundituko ez den gertaera bat dela. Eta gaunditu beharko ez gendukena gainera. Azalduko dut zergatik. Gaunditzeak esan nahi baldin badu, badakigula ze-

gin zuten bonbardaketaren helburua populazio zibilari izua eragitea izan zela. Ez zen helburu militar jakin batekin egin.

Dresdekoa gerra krimena izan zen dudarik gabe, biztanleriaren aurkako eraso izan baitzen. Baina, hitzakoak go-goan, oso kontuan izan behar dugu nork hasi zuen gerra eta nor izan zen erruduna. Angi eta garbi Hitlerren Alemania. Perspektiba honi ez dugu inoiz ahaztu.

saltzaile baten etxean egun batzuk eman genituen. Aitarekin egunetara elkartu zen gurekin Bilbon”.

Baina Iriondotarren joan-etorriak ez ziren han amaitu. Ostean, Santanderrera joan ziren. Handik, itsasontziz Bordelera. Eta Frantzia bizpahiru hilabete eman ondoren, Bilbora itzuli zinen, han baitzeuden aita, eta gerora Athleticeen jokatu zuen Rafa anaia ere. “Gero aita ere hil zitzaigun eta sozialista zenez, bada ez bada ez zen berriro Gernikara itzuli. Nik, bestalde, soldaduskara joan behar izan nuen: hiru urte eman nituen Gasteizen”.

Luisek ez du inolako gorroto-rik gordetzen. “Lagun alemaniar-rrak ere baditut” eransten du. “Gogoan dut Gernikako Astra ar-

Nazionalak herrian sartu zirenean kuartela etxe ondoan jarri zuten eta “Gernika gorriek erre dute” errepikatzen zuten

ma enpresara, urtebeterako gazte alemaniar bat lanera nola etorri zen. Beldurtu samar heldu bazen ere ez zuen inolako arazorik izan. Segituen gure koadrilako kide egin genuen. Ondoren oporretan etortzen jarraitu zuen eta bere seme bat Gernikako neska batekin ezkondata dago”.

Azokatik arineketan

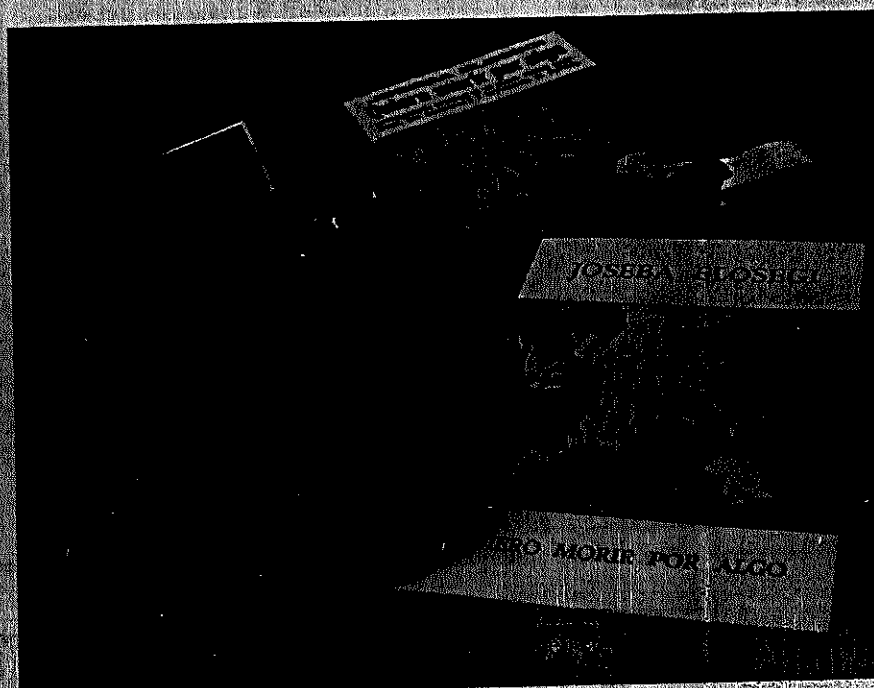
Josefina Odriozola, bonbardaketa-ko lehen bonbek azokan bertan topatu zuten. “Amarekin nengoen. Egia esan ez zebilen jende gutxi. Gernika herritik gertu zegoen Iparagirre Goikoa baserritik ama eta biok azokara jaitsi ginen barazkiekin. Hau da, tomateak, porruak, arrautzak... Ganadua ere izaten zen. Hegazkinak azaldu orduko etxea aldera ihesi joan ginen ahalik eta azkarren. Hasieran hiru azaldu ziren; gero, atzetik, beste hiru... Beste hegazkin txikiagoek, metrailatu egiten zuten”.

Gernikararen etxean, sei anai-arreba bizi ziren. “Zorte handia izan genuen denak onik atera baiki-nen; baina lagun asko galdu nituen” dio Josefinak. “Gernika sutan: on-

Maiteder Elozegi

Joseba Elosegiren alaba

“Gertaera beldurgarri baten lekuko zuzena izan zen aita”

Gernikako bonbardaketaren argazkiak historikoak bihurtu dira jada. Condor Legioaren erasoak Gernikan harrapatu zuen Joseba Elozegi eta nazioarteak han zer gertatu zen jakinarazteko argazkiak atera zituen.

Zure altak Gernikako bonbardaketa puri-purian bizi izan zuen.

Aita, oker ez banago, bonbardaketa egunean Gernikan zegoen gudarien agintari handiena zen. Jakina den bezala merkatu eguna izanik jende asko zebilen salerosten. Halako batean Condor Legioa azaldu eta bonbardatzeari ekin zioten. Eguna ere ez zuten hola edo hala aukeratu, ez. Jakina da ikaragarritzko sarraskia eragin zutela. Jendea noraezean izu-tuta korrika ibili zen leku seguru baten bila.

Brasoaren unean aita eta bere batai-loia ez zeuden herrian bertan, ingurumarian baizik. Eta eraso hasi orduko laguntzera hurbildu ziren. Pertsona eta animalia hil bat baino gehiago ikusi zituzten gudariak eta aita. Era berean, bonbardaketa amaitzean txikizio hura lazgarria iruditu zitzaionez eta eraso haizeak eraman ez zezan, argazkiak atera zituen aita.

do gogoan dut. Gero, nazionalak herrian sartu zirenean kuartela etxe ondoan jarri zuten eta 'Gernika gorriek erre dute' errepikatzen zuten. Nire ahizpa zaharrenak 'gorriek ez dute hegazkinik izan, beraz, nola erreko zuten ba?' erantzuten zien".

Aita, Josefinari, bost urte zituela hil zitzaion. Zorionez baserrian beti izan zuten zer edo zer jateko. Ez ziren gutxi izan premiaren premiaz Josefinaren baserrira janari-eske hurbildu zirenak. "Amak taloak prestatzen zituen eta bombardaketa aurretik ihesian etorritako gipuzkoar bat baino gehiagok jan izan zituen gure etxean. Eta bat baino gehiagok esker onez txanpon bat edo beste uzten zuen. Urteetara talo baserrira jatera etorritako bat joan zitzaigun bisitan".

Hiltzeko zorian egon zen.

Bai, baina ez zion horri inoiz garrantzi berezirik eman. Gernikako bombardaketaren triskantzaren lekuko izan zenez, nazioarteari gertaturikoa jakinarazteko ahalegin berezia egin zuen aitak. Neska-mutikotan, anai-arrebok, gerra garaiko gertaerak normaltasun eta askatasun osoz entzun eta eztabaidatu izan ditugu etxean.

Halere, sendi bat baino gehiagotan gerra garaiko gertaerak tabu izan dira.

Ama, Maite Mendizabal, aita baino bederatzi urte gazteagoa zen. Berak ere gerra gertutik ezagutu zuen. Oso pertsona jantzia zenez, gerra garaiko gertaerak une oro mahairatzen zituen. Berak ere gorriak eta bi ikusi baitzituen Donostian: gosea, errazionamendu-liburuxka...

Halere, egia da ondorengo urtetan etxe bat baino gehiagotan sufrimendua ezkutatu nahi izan zela. Gure etxean, inolaz ere ez.

Aitak, Gernikan ateratako argazkiel begirune berezia al zien?

Bai eta Gernikan erabili zuen argazki-kamera gordeta daukagu. Berak ere altxor baten moduan ezkutatu zuen. Eta atera zituen argazkiak bon-

Bonbardaketa gogorra izan zen baina baita 'ondorengo bihar-ramunak' ere. "Gabezi handia sortu zen" eransten du Josefinak. "Ama, alargundu zenez geroztik asko sufritu zuen: sei seme-alaba hazi eta hezi behar izan baitzitu- tuen berak bakar-bakarrik. Anaia bakarrari, berriz, ni baino bi urte zaharragoa, Gasteizera suertatu

zitzaion soldaduskara joatea. 'Hara heltzean militar-buruak har-riduraz galdetu zion. 'Baina zer egiten duzu hemen? Ama alargun baten seme bakarra zara hemen soldaduska egiten ari dena'. Anaiak lau-urte igaro zituen soldadu. Ez ditut ez bombardaketa eta ezta anaiari gertatu zitzaiona ahazten. Ezin dut'.

Joseba Elosegil Gernika bonbardatu ondoren argazkiak ateratzen

bardaketa osteko txikizioa argi erakusten dute. Aita asko amorrarazten zen Gernikako bombardaketaren aurretza kolokan jartzen zenean.

Hau da 'gorriek edo abertzaleek Gernika erre dute' adierazpenarekin...

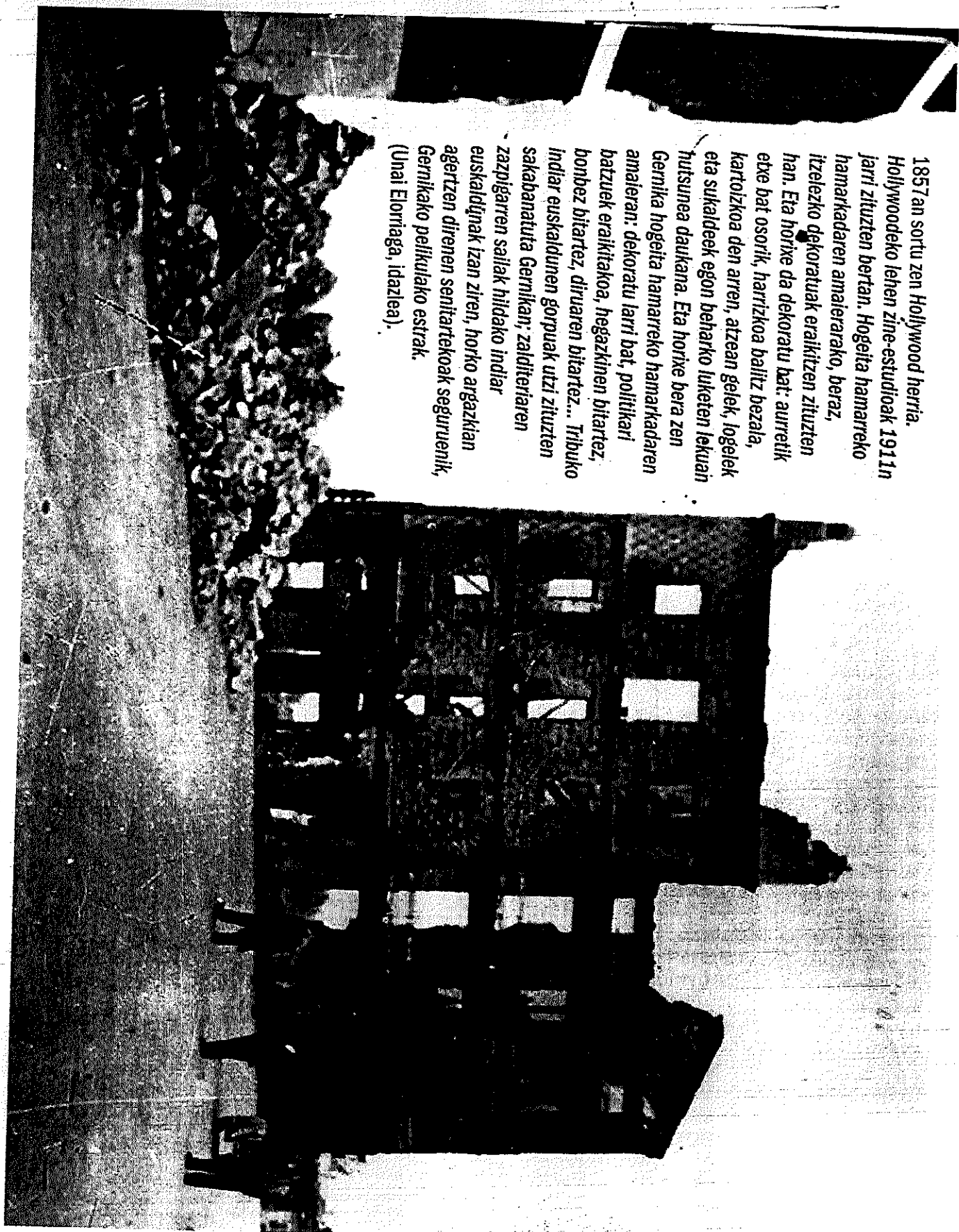
...asko berotzen zen. Izugarri! Condor Legioak Gernika bonbardatu izana kolokan jartzen zuen historialari- ren baten adierazpenak entzun orduko, asko haserretzen zen!

70 urteren buruan zer esanahi du Gernikako bombardaketak zuretzat.

Bonbardaketak sentipen handia eragiten dit. Bonbardaketaren berri izan genezan, aitak adore ederra erakutsi zuen argazkiak ateratzea bururatu zitzaionean. Gertaera beldurgarri baten lekuko zuzena izan zen aita. Gurasoak, bestalde, Gernikako sarraskiaren

berri izan genezan azaltzen ahalegin- du ziren beti. Gure belaunaldiarentzat ez baina nire seme-alabenarentzat nahiko gertaera urrun eta historikoa da bombardaketa. Caudilloaz ere ezer gutxi dakite. Guk, anai-arrebok, gerra eta gerraosteko gertaeren inguruan normaltasun osoz hitz egin izan dugu. Gurasoen gerraostea ere ez zen batere erraza izan. Euskal Herrian, Parisen eta Marokkon bizi izan baitziren. Maleta beti prest eta atzeko atetik irteteko irudia ez du oraindik ahan-tzi. Gurasoak ezkondu orduko Parisera joan ziren bizitzera. Hiru urte inguru igaro zituzten Frantziako hiriburu- ruan. Handik Tangererra. Han hamahiru urte eman zituzten. Nire arreba gazteena, Idoia, adibidez, han jaio zen. Azkenik, 1963an, itzuli zi- ren behin betirako Euskal Herria- Donostiara.

1857an sortu zen Hollywood herria. Hollywoodeko lehen zine-estudioak 1911n jarri zituzten bertan. Hogeita hamarreko hamarkadaren amaierarako, beraz, itzelezko dekoratuak erakitzen zituzten han. Eta horixe da dekoratu bat: aureitiko etxe bat osorik, harritzkoa baltz bezala, kartoiakoa den arren, atzean gelek, logelek eta sukaldeek egon beharko luketen lekuan hutsunea daukana. Eta horixe bera zen Gernika hogeita hamarreko hamarkadaren amaieran: dekoratu larri bat, politikari batzuek erakittakoa, hegazkinen bitartez, bonbez bitartez, diruaren bitartez... Tiburiko indiar euskaldunen gorpuak utzi zituzten sakabanatuta Gernikan; zalditeriaren zazpigarren sailak hildako indiar euskaldunak izan ziren, horko argazkian agertzen direnen senitarteakoa seguruenik, Gernikako pelikuloa estrak. (Unai Elorriaga, idazlea).

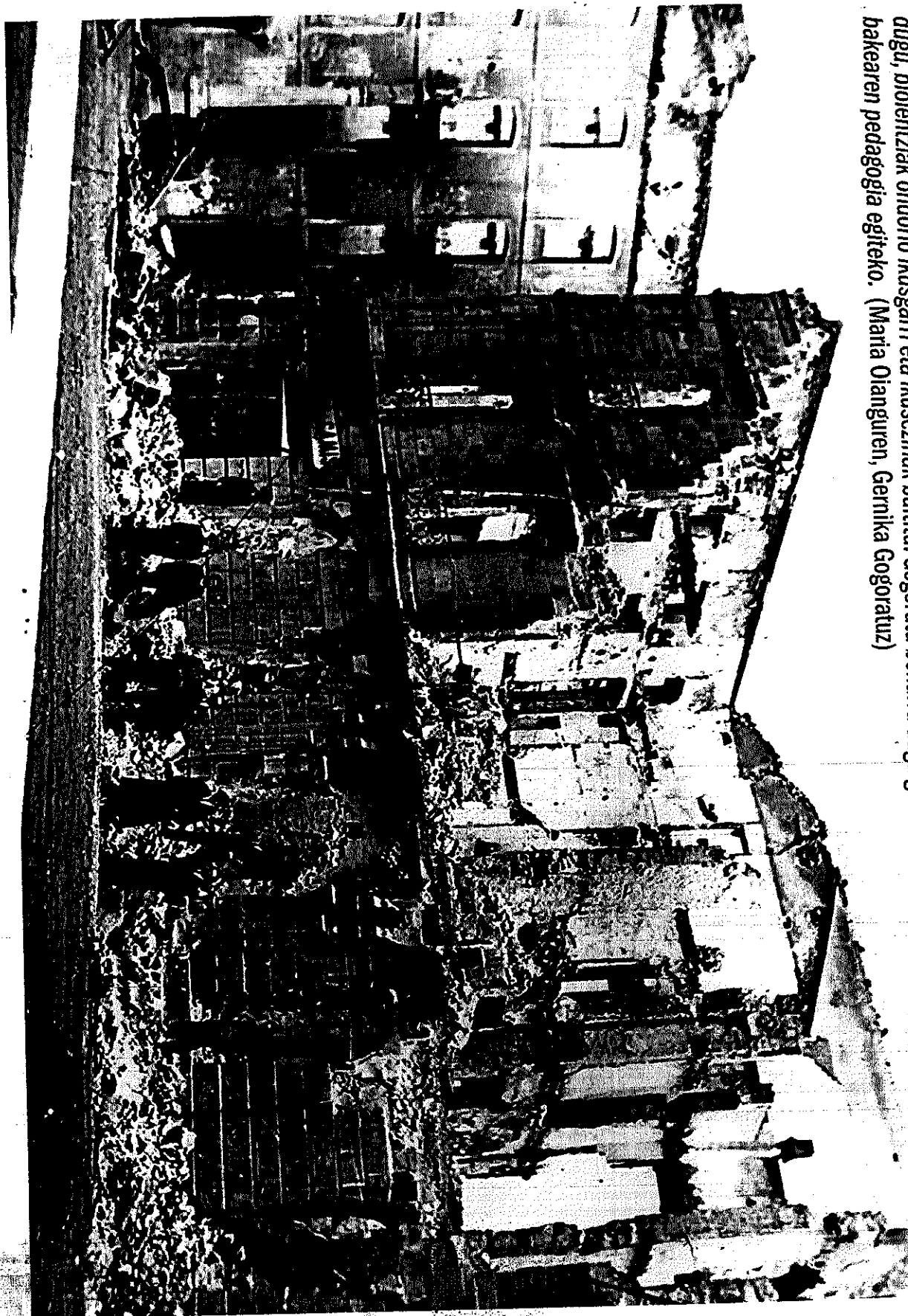

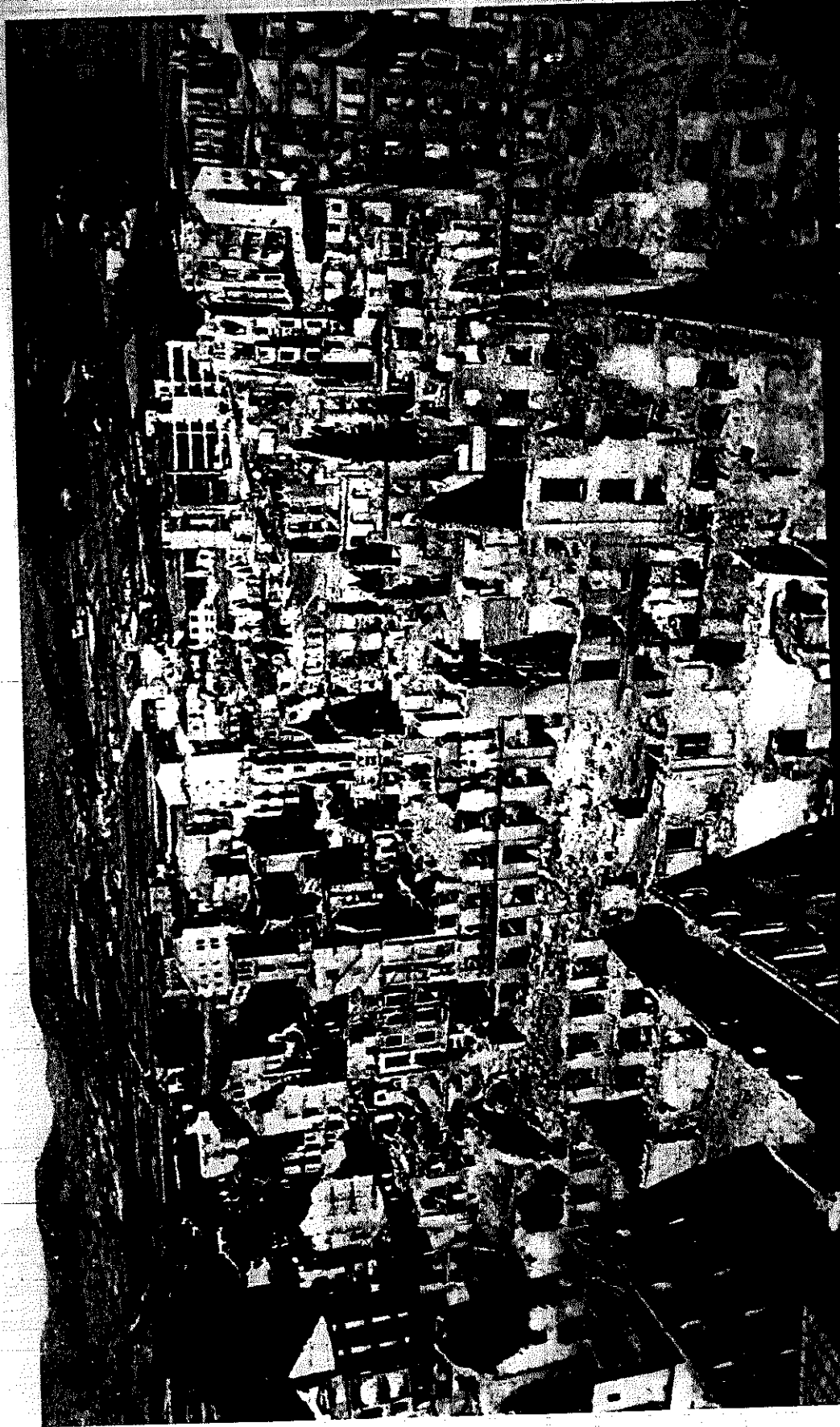
zati, txiki...
dena hondakina
beroz urtu baitzuen
burdinak burdina
bihotzei luzatuaz
destino berdina.
Itsukerak beti
emaitza jakina,
bihurtzen duelako
persona makina.

Gernikakoa ez da
noski salbuespen,
zaili baita gorrotoa
bere kabiz hezen.
Orain ere ari da
gorrituaz belztean;
bestereka birrinduz
bera babesten,
oinazeak luzatuz
bizirik tolesten.

Bai argazki tristeak,
argazki goibela
batzuen pozkario
besteen eskela,
islaturaz batzuen
izate krudela;
esango nuke urte
asko dituela
ez baneki gaur ere
gertatuko dela!

dugu, biolentziak ondorio ikusgarri eta ikusezinak baititu. Gogoratu beharra dugu gizon eta emakumeen oroimen kolektiboaren bidez bakearen pedagogia egiteko. (Maria Oianguren, Gernika Gogoratuz)

irakur daiteke hiltzeko garatu dugun gaitasunaren ikuspegitik. Labanatik ezanda nuklearreva pasa gara. Aurrerapen teknologikoek distantziara hiltzeko gaitasuna eman digute. Hurkoa, funtsean, aurpegiak gabeko kategoria abstraktu bihurtu dugu. Eliminatzen errazagoa. Seguruenera, goialde haletatik ez ziren ikusten norbanako apurtuak, ume eta nagusien sufrimendua. Ez martxoaren 31n Durangon, ez egun batzuk geroago Gernikan. Handik goitik, hegazkinek sabela libratzen zuten goialde haletatik, euskal herritarrek deus ez ziren. Urrun baitzeuden. Kulparen edo ardura moral indibidualaren eragin-eremutik kanpo. Errukitzeko gaitasunetik oso urrun, bihotz taupadek eragiteko ahalmen oro galdu duten territorio ezin hotzagoan. Aro modernoak badu bere meritua, aitortu behar zaio hori: sekula hain gutxi ez diote hain denbora motzean hainbeste min sortu hainbesteri.

Pablo Sorokin idatzi zuen "Gernika" kantata edo hileta martxan pentsatzen jartzen naizen bakoitzean, lehenengo burura errespetua hitza etortzen zait. Sorozabalek bi bertsio egin zituen, bata orkestrarako eta bestea txistulari multzoa eta abesbatzarako; 50 txistulari, 16 tronpa, 12 tronpeta, 4 tinbal eta 200 abeslari. 1967an argitaratu zen eta estreinakoz txistulari eta kantariekin formatu originalean 1997ko apirilak 26 jo zen Gernikan, hain zuzen bonbardaketaren 60. urteurrenean. Txistulari bezala "Gernika" jotzen dudana bakoitzean hainbat sentsazio pizten zaizkit. Hasierako danbor kolpeak nahigabeak dira, jota, etsita dagoen pertsona batenak. Ondoren doinua eztanda baten modura agertzen da eta benetan negarra eragiten du. Aurrerago baditu etsipenezko hainbat pasarte eta baita itxaropenezkoak ere... Txistulariak sarritan gure erreperkorioko doinu asko "gastatu" egiten ditugu hainbeste jotzearen. Ez da Gernikaren kasua. Oso momentu berezietan erabiltzen delako diogun errespetuagatik. (Gardakojiz)